

Εγώ, ο Κομήτης Hale-Bopp

Την άνοιξη του 1997 ο κομήτης Hale-Bopp, ένας από τους λαμπρότερους κομήτες του 20^{ού} αιώνα, άρχισε να πλησιάζει προς τη Γη. Ωφείλε το όνομά του στους ερασιτέχνες αστρονόμους που τον είχαν ανακαλύψει δύο χρόνια ενωρίτερα. Στην Ελλάδα υπήρξε ορατός με γυμνό μάτι ή απλά κιάλια. Κάθε μέρα μάλιστα που περνούσε ο κομήτης φαινόταν, την ίδια ώρα, πιο ψηλά στον ουρανό, και η παρατήρησή του γινόταν όλο και πιο εύκολη.

Η διέλευση του κομήτη έδωσε έτσι την ευκαιρία σε πολλούς «επαγγελματίες» αλλά και ερασιτέχνες αστρονόμους να παρακολουθήσουν την πορεία του, να θαυμάσουν τη μεγαλειώδη του εμφάνιση ή να τον φωτογραφίσουν. Ο συγγραφέας του παρόντος βιβλίου προσπάθησε απλώς να κρατήσει σημειώσεις από μια αυτοβιογραφική εξομολόγηση, που ο ίδιος ο κομήτης του υπαγόρευσε λίγο πριν από τη διέλευσή του.

Εγώ λοιπόν, ο Hale-Bopp, ένας από τους λαμπρότερους κομήτες του 20^{ού} αιώνα, βρίσκομαι και πάλι σε κοντινή απόσταση από τη Γη. Έχουν κιόλας περάσει 4.200 χρόνια από την προηγούμενη επίσκεψή μου. Οι αστρονόμοι, που με τρόπο θα έλεγα ενοχλητικό παρακολουθούν την πορεία μου, υπολογίζουν ότι στο πλησιέστερο σημείο της διαδρομής θα βρίσκομαι το Σάββατο, 22 Μαρτίου. «Πλησιέστερο» βέβαια, τρόπος του λέγειν: ακόμα και τότε θα απέχω από τη Γη 194 εκατομμύρια χιλιόμετρα!

Είναι πάντως αλήθεια ότι η προσέγγισή μου στη Γη δεν με αφήνει αδιάφορο. Εκείνο το βράδυ οι κάτοικοί της, παιδιά και μεγάλοι στην ηλικία, επιστήμονες αλλά και απλοί άνθρωποι που αγαπούν

τα περίεργα του ουρανού, θα βγουν έξω στην ύπαιθρο για να με θαυμάσουν. Δεν συμβαίνει αυτό τακτικά από τότε που οι άνθρωποι μαζεύτηκαν στις μεγάλες πόλεις και έχασαν την επαφή με τη φύση και τον έναστρο κόσμο. Λέγεται μάλιστα ότι την ώρα τους περνούν μπροστά σε κάτι μικρές οθόνες, που εκπέμπουν κακόγouστα θεάματα και φλυαρίες.

Αισθάνομαι λοιπόν μεγάλη χαρά αλλά και κάποια τιμή που η διέλευσή μου προκαλεί τόσες προσδοκίες και ενδιαφέρον. Σύμφωνα μάλιστα με τον ομολόγό μου, κομήτη Hyakutake, όταν εκείνος φάνηκε πέρυσι στον ουρανό της Γης, οι άνθρωποι κρατούσαν μαζί τους κάτι περίεργα αντικείμενα, που λέγονται τηλεσκόπια ή κιάλια, και κάνουν την παρατήρηση πιο εύκολη. Όχι ότι θα το υπερηφανευθώ, αλλά σε μένα δεν φαίνεται απαραίτητο: η λάμψη μου θα ξεπερνά και το φωτεινότερο ίσως άστρο, με την τεράστια ουρά μου να εκτείνεται αντίθετα από τον Ήλιο.

Μια λοιπόν που θα βρεθώ κοντά στη Γη και τους κατοίκους της, οι κανόνες ευγενείας επιβάλλουν να συστηθώ. Στους αστρονομικούς καταλόγους έχω καταγραφεί ως ο Κομήτης C/1995 O1, μια καταγραφή που θυμίζει δυστυχώς δραπέτη. Κατά κάποιο τρόπο βέβαια είμαι πράγματι δραπέτης, αφού ξέφυγα από το παγωμένο νεφέλωμα του Oort. Στους περισσότερους ωστόσο είμαι γνωστός ως ο Κομήτης Hale-Bopp, από τα ονόματα των αστρονόμων που με ανακάλυψαν στον ουρανό τον Ιούλιο του 1995.

Δεν αισθάνομαι φυσικά ενθουσιασμένος από την κακόηχη αυτή ονομασία. Είναι όμως απ' ό,τι φαίνεται συνήθεια της Γης, που δεν σταματά στους κομήτες. Και σε πλατείες και δρόμους δίδονται τα ονόματα πολιτικών ή επιφανών της χώρας, και μάλιστα, ανάλογα με τους φανατισμούς που επικρατούν κατά καιρούς, αλλάζουν αυτές οι τιμητικές ονομασίες.

Ας επιστρέψω όμως και πάλι στα δικά μου. Όσοι θαυμάζουν τη λαμπρότητά μου, αγνοούν ίσως ότι αυτή είναι δευτερογενής, και δυστυχώς παροδική. Καθώς ένας κομήτης πλησιάζει προς τον Ήλιο, μόρια πάγου από αυτά που συνιστούν τον κεντρικό του

πυρήνα εξατμίζονται. Σχηματίζεται έτσι ένα νέφος από νερό και σκόνη –η περίφημη «κόμη»– που εκτείνεται σε αρκετά χιλιόμετρα διαχέοντας το ηλιακό φως, ενώ ταυτόχρονα μόρια αερίων ιονίζονται και φωτοβολούν. Έτσι λάμπουν οι κομήτες και εντυπωσιάζουν τους γήινους· αλλιώς θα μέναμε στην αφάνεια και στο περιθώριο. Ο υποφαινόμενος μάλιστα άρχισα να διακρίνομαι στον ουρανό ενώ βρισκόμουν ακόμα πολύ μακριά από τον Ήλιο, σε απόσταση επτά φορές μεγαλύτερη από όση απέχει η Γη. Το γεγονός έχει εντυπωσιάσει –και δίκαια– τους αστρονόμους, που διερωτώνται για τους λόγους της υπερβολικής μου φωτεινότητας, και περίμεναν από τότε με αδημονία τη διέλευσή μου. Στο περιήλιο, το πλησιέστερο δηλαδή προς τον Ήλιο σημείο, θα βρεθώ την 1η Απριλίου. Εκείνες οι νύχτες, καθώς θα περνά από τον Αστερισμό της Ανδρομέδας και θα οδεύω προς τον Περσέα, πιθανόν να αποδειχθούν και οι καλύτερες για την παρατήρησή μου. Διότι, όσο ένας κομήτης πλησιάζει τον Ήλιο, ο περίφημος («ηλιακός άνεμος») –ένα ρεύμα σωματιδίων και ακτινοβολίας– απωθεί τα αέρια της κόμης, που σχηματίζουν έτσι μια εντυπωσιακή ουρά. Η δική μου ουρά ίσως απλωθεί σε μήκος εκατοντάδων εκατομμυρίων χιλιομέτρων!

Το ότι πάντως η κεφαλή ενός κομήτη αποτελείται ως επί το πλείστον από παγωμένα μόρια και σκόνη έκαναν πολλούς να μας προσομοιάζουν με «βρώμικη χιονόμπαλα». Δεν θα σχολιάσω αυτήν την αγένεια, που δεν είναι άλλωστε ασυνήθιστη στους ανθρώπους της Γης. Να σημειώσω μόνον ότι ένας ειδικός δορυφόρος, που επέτυχε το 1986 να συναντήσει και να εξερευνήσει τον κομήτη του Halley, είχε ονομασθεί –να, επιτέλους, και μια ωραία έμπνευση!– Giotto. Και αυτό, διότι ο σπουδαίος Ιταλός ζωγράφος είχε απεικονίσει τον κομήτη ως άστρο της Βηθλεέμ.

Τα ευρήματα πάντως του δορυφόρου ήσαν μάλλον αναπάντεχα, αφού η κεφαλή του κομήτη αποδείχθηκε μεγαλύτερη και πιο σκοτεινή από όσο πίστευαν οι αστρονόμοι. Εκτός μάλιστα από ορυκτά στοιχεία, όπως σίδηρο, μαγνήσιο ή άνθρακα, περιείχε υδρογόνο και άζωτο· ήταν επίσης πλούσια σε οργανικές ενώσεις. Τώρα, οι

αστρονόμοι περιμένουν με ανυπομονησία και τις δικές μου αποκαλύψεις. Ελπίζουν ότι κρύβω πολλές πληροφορίες που αναφέρονται στο απώτερο παρελθόν του ηλιακού συστήματος. Διότι η καταγωγή μου, έτσι για να υπερηφανευθώ, έχει τις ρίζες της στο αρχέγονο νεφέλωμα από το οποίο σχηματίστηκε το ίδιο το ηλιακό σύστημα. Έχω, δηλαδή, ηλικία 4,5 δισεκατομμυρίων χρόνων!

Τη μακρινή εκείνη εποχή υπήρχε –όπως λένε και στα παραμύθια– ένα γιγαντιαίο και πυκνό νεφέλωμα από αέρια και σκόνη. Κάποιο κοσμικό γεγονός, ίσως η έκρηξη ενός κοντινού άστρου, διατάραξε ωστόσο την ισορροπία του νεφελώματος, που άρχισε να καταρρέει. Καθώς η ύλη του έπεφτε προς το κέντρο, αποκτούσε διαρκώς και υψηλότερη πυκνότητα και θερμοκρασία. Σε αυτές τις συνθήκες, κάποια στιγμή άρχισε η πυρηνική σύντηξη της ύλης, και τα τεράστια ποσά ενέργειας και ακτινοβολίας που εκλύθηκαν έδωσαν στη σφαιρική μάζα μεγάλη λαμπρότητα. Ο Ήλιος είχε γεννηθεί! Λυπούμαι που θα ταράξω και πάλι τη ματαιοδοξία των γήινων, αλλά παρόμοιοι με τον δικό τους ήλιο, τον πολυύμνητο και υποτίθεται μοναδικό, υπάρχουν δισεκατομμύρια στο Σύμπαν.

Μακριά πάντως από τη γειτονιά του Ήλιου, το αρχέγονο νεφέλωμα σχημάτισε έναν πυκνό περιστρεφόμενο δίσκο. Εκεί, οι συγκρούσεις βραχιδών μαζών οδήγησαν στη συσσωμάτωσή τους και στον σχηματισμό των πλανητών. Εμείς οι κομήτες γεννηθήκαμε την ίδια εποχή από μικρά κομμάτια σκόνης και πάγου, και σε περιοχές έξω από τη θανατηφόρα ακτινοβολία του Ήλιου. Ειδικά εγώ, όπως συμπεραίνουν από την τροχιά μου οι αστρονόμοι, προέρχομαι από το σφαιρικό, παγωμένο νέφος του Oort. Το νέφος αυτό εκτείνεται στα όρια του ηλιακού συστήματος, και αποτελεί τη σημαντικότερη ίσως κοιτίδα κομητών. Υπολογίζεται σήμερα ότι γύρω στα 500 δισεκατομμύρια κομήτες περιπλανώνται εκεί αργά και άσκοπα! Πριν δηλαδή από τις σπάνιες επισκέψεις μου στον ουρανό της Γης, μεγάλο μέρος της ζωής μου το περνά στην ερημιά και την κατάψυξη. Αποτελώ, κυριολεκτικά, ένα φωτεινό απολίθωμα που έρχεται από το βασίλειο του πάγου και της σιωπής.

Αφού λοιπόν αυτή είναι η μακρινή, αριστοκρατική καταγωγή μου, είναι περιττό να σας διηγηθώ τα όσα έζησα και είδα τα τέσσερα δισεκατομμύρια χρόνια της υπάρξεώς μου. Ιδιαίτερα όταν, ωθούμενος από τη βαρυτική επίδραση ενός άστρου, εγκατέλειψα το νέφος του Oort και άρχισα να ταξιδεύω σε μια ελλειπτική τροχιά και να κατοπτρεύω τα πέριξ. Στην απέραντη νύχτα αμυδρά έλαμπαν πάντα τα φώτα των άστρων, γεννιώνταν διαρκώς καινούργια ενώ άλλα έσβηναν αργά, και κάπου κάπου οι κατακλυσμικές εκρήξεις μεγάλων αστέρων –οι περίφημοι υπερκαινοφανείς– φώτιζαν το στερέωμα και εκτόξευαν τεράστιες ποσότητες ύλης και ακτινοβολίας στο διάστημα.

Οι πλανήτες σιγά σιγά σταθεροποιήθηκαν σε σταθερές τροχιές γύρω από τον Ήλιο. Οι επιφάνειές τους όμως υπέστησαν μεγάλες αλλαγές από τον βομβαρδισμό τους με ακτινοβολίες και μετεωρίτες, αλλά και τις αδιάκοπες χημικές διεργασίες. Έτσι, ένας από τους πλανήτες, και συγκεκριμένα η Γη, ανέπτυξε τις κατάλληλες συνθήκες για την εκδήλωση ενός φαινομένου με καθοριστική σημασία στην ιστορία του ηλιακού συστήματος. Εννοώ την εμφάνιση της ζωής. Κάποιοι μάλιστα επιστήμονες ισχυρίζονται ότι τα βασικά χημικά συστατικά της ζωής μεταφέρθηκαν στην αρχέγονη Γη από κομήτες. Ανεξάρτητα από την αλήθεια του, ο ισχυρισμός αυτός ασφαλώς και μου προκαλεί μεγάλη υπερηφάνεια.

Είναι πάντως γεγονός ότι, καθώς επισκεπτόμουν περιοδικά τη Γη από τα βάθη του χρόνου και του διαστήματος, υποπτευόμουν ότι κάτι σπουδαίο επρόκειτο να συμβεί στην επιφάνειά της. Από μια στροβιλιζόμενη μάζα αερίων και σκόνης η Γη εξελισσόταν αργά αλλά σταθερά σε έναν ιδιόμορφο πλανήτη με ατμόσφαιρα και ωκεανούς, οροσειρές και δάση. Μεγάλο πάντως ρόλο στη διαμόρφωση της Γης, αλλά και στην εμφάνιση της ζωής, πρέπει να έπαιξε η σωστή απόστασή της από τον Ήλιο.

Είναι βέβαιο ότι από κάποιες αρχέγονες μορφές ζωής στις λίμνες ή τους ωκεανούς της, μια μακρά όσο και επίπονη εξελικτική διαδικασία θα οδηγήσει στον άνθρωπο. Ούτε ο ίδιος όμως φαίνεται να συνειδητοποιεί ότι η δική του η παρουσία στη Γη αντιστοιχεί

σε ένα ελάχιστο μόνον μέρος της ιστορίας του πλανήτη: όσο μια ώρα στη χρονική διαδρομή ενός ολόκληρου έτους! Υπήρξε ωστόσο αρκετή για να τον καταστήσει κυρίαρχο του φυσικού κόσμου, και να τον οδηγήσει, με την ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας, σε λαμπρά επιτεύγματα, αλλά και σοβαρούς κινδύνους. Δεν θα ξεχάσω μάλιστα την κατάπληξή μου, όταν πρόσφατα άρχισα να παρατηρώ πολλά ουράνια σώματα, φορτωμένα με κεραίες και ηλεκτρονικά όργανα, που περιέτρεχαν όπως εγώ το ηλιακό σύστημα. Ήταν, όπως έμαθα, διαστημόπλοια, ανθρώπινης κατασκευής και προελεύσεως.

Μια όμως που ο λόγος για τη ζωή και τον πλανήτη που την φιλοξενεί, είμαι βέβαιος ότι στα χείλη πολλών βρίσκεται το ερώτημα: δεν υπάρχει άραγε κι αλλού ζωή, δεν είδα στις πολλαπλές περιπλανήσεις μου, στα αέναα ταξίδια και τις περιπέτειές μου, τα σημάδια της, τους μοναδικούς και πάλλοντες ιριδισμούς της; Θέλω να απαντήσω με κάθε δυνατή ειλικρίνεια και με το βάρος που δίδει στην απάντηση αυτή η προέλευση αλλά και η ηλικία μου: δεν ξέρω. Στο ηλιακό σύστημα, που το περιτρέχω αναρίθμητες τώρα χιλιετίες, έχω συναντήσει κάποιες ενδείξεις για την παρουσία ζωής. Καμιά όμως απόδειξη. Από την άλλη, μου φαίνεται άκομψο και υπερφίαλο η ζωή να εμφανίστηκε μόνον στον πλανήτη Γη. Παρόμοια με το δικό μας ηλιακό σύστημα υπάρχουν δισεκατομμύρια μόνον στον Γαλαξία μας.

Είναι πάντως χαρακτηριστικό ότι από έναν ερασιτέχνη αστρονόμο διαδόθηκε τον Νοέμβριο πως την τροχιά μου συνόδεψε για λίγο ένα αντικείμενο αγνώστου προελεύσεως και ταυτότητας. Είναι λοιπόν κατάλληλη η στιγμή να διευκρινίσω ότι το αντικείμενο αυτό ήταν απλά και μόνο ένα άστρο με αμυδρή φωτεινότητα, το SAO 141894. Συχνά οι άνθρωποι, πιεσμένοι από την αστρική μοναξιά τους, φαντάζονται εμφανίσεις εξωγήινων και πλάθουν ιστορίες.

Καθώς ωστόσο πλησιάζω στη Γη και από δω ψηλά συλλαμβάνω μερικές εικόνες της ή ακούω κάποιους ήχους –ή να 'ναι άραγε κραυγές;– από όσα συμβαίνουν στην επιφάνειά της, δεν μπορώ να απο-

φύγω κάποια αισθήματα ανησυχίας. Πριν από τέσσερις περίπου χιλιετίες είχα περάσει πάλι από τη γειτονιά της Γης, και κάποιοι σπουδαίοι πολιτισμοί είχαν αρχίσει να ανθίζουν. Στα παράλια του Αιγαίου και στην Κρήτη, στη Σουμερία ή στην Αίγυπτο. Από την εποχή μάλιστα των Βαβυλωνίων, είχε ήδη αναγνωρισθεί ότι εμείς οι κομήτες είμαστε ουράνια σώματα. Μόνο κάποιοι φιλόσοφοι της Σχολής του Αριστοτέλη επέμεναν ότι αποτελούμε παροδικές φωτιές στην ατμόσφαιρα.

Στους αιώνες που πέρασαν, δεν έλειψαν φυσικά οι φόβοι και οι δεισιδαιμονίες. Με την πρόοδο όμως της επιστήμης, τη θέση τους έπαιρνε η λογική και η γνώση. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ακόμα και στις αρχές του 20^{ού} αιώνα, η εμφάνιση του κομήτη του Halley στον ουρανό προκάλεσε πανικό και φόβο στους ανθρώπους. Εγώ, από την άλλη, δεν μπορώ να έχω κανένα παράπονο. Πολύ πριν πλησιάσω στη Γη, οι αστρονόμοι είχαν υπολογίσει με ακρίβεια την τροχιά μου, οι εφημερίδες και τα περιοδικά γέμισαν με κολακευτικές φωτογραφίες μου, και το πολύ να γεννήσει κάποια αισθήματα δέους η εμφάνισή μου στον ουρανό.

Δεν υπάρχει λοιπόν αμφιβολία ότι στους αιώνες που μεσολάβησαν από την προηγούμενη επίσκεψή μου πολλά είναι τα σημάδια προόδου στο ανθρώπινο είδος. Δεν έλειψαν φυσικά και τα δεινά, και είτε να αρχίσει να επικρατεί παντού το δίκαιο και η λογική. Αλλού ωστόσο είναι η πηγή της δικής μου ανησυχίας. Ορατή και από εδώ ψηλά είναι η αλλοίωση που έχει επιφέρει ο άνθρωπος στο περιβάλλον της Γης, στις θάλασσες και την ατμόσφαιρά της. Φοβούμαι ότι τα περιθώρια που υπάρχουν για να αποφευχθεί αυτός ο δρόμος της αυτοκαταστροφής ολοένα και στενεύουν. Εύχομαι λοιπόν να αναστραφεί αυτή η ανθρώπινη συμπεριφορά, που δείχνει μόνον μωρία και οίηση. Όπως είμαι σε θέση να γνωρίζω και ο ίδιος, αυτή η θαυμαστή ισορροπία στο περιβάλλον της Γης, στα φυτά και στους έμβιους οργανισμούς, στα εδάφη και τα νερά της, χρειάστηκε εκατομμύρια χρόνια για να αποκατασταθεί. Κάθε λοιπόν διαταραχή της –αυτό φαίνεται ήδη– φέρνει κοντύτερα την απειλή και τη Νέμεση.

Δεν θέλω όμως να επιμείνω άλλο, τουλάχιστον αυτές τις ημέρες. Τώρα, καθώς επιστήμονες και απλοί άνθρωποι μιλούν για μένα και παρατηρούν την κάθε μου κίνηση, αισθάνομαι αυτοπεποίθηση και παρηγοριά. Χρειάζονται αυτά, καθώς θα πάρω το μακρινό ταξίδι της επιστροφής, και κάποια στιγμή θα χαθώ πάλι στην παγωνιά και τη σιωπή. Στον ουρανό της Γης θα εμφανισθώ εκ νέου σε τέσσερις περίπου χιλιετίες. Χρόνος ασήμαντος με τα κοσμικά μέτρα, υπερβολικά μεγάλος όμως αν συγκριθεί με τις ανθρώπινες εμπειρίες. Δεν θέλω να σκεφτώ ότι, αν συνεχισθεί η ίδια απερίσκεπτη πορεία, η Γη θα είναι τότε αγνώριστη, και το πολυπλοκότερο είδος της εξελίξεως, ο άνθρωπος, ίσως να έχει αυτοαναιρεθεί.

Όσο για το δικό μου το απώτερο μέλλον, δεν υπάρχουν πολλές αμφιβολίες. Όπως συμβαίνει με τους ζώντες οργανισμούς, ένα αναπότρεπτο τέλος περιμένει και τα αστρικά σώματα. Από ειρωνεία μάλιστα της τύχης, ό,τι μου δίνει τη λάμψη και μεγάλη φήμη συντελεί επίσης –έτσι συμβαίνει και σε μερικούς ανθρώπους– και στην τελική καταστροφή μου. Κάθε φορά λοιπόν που περνά κοντά στον Ήλιο, χάνω ένα μεγάλο μέρος της δικής μου μάζας, αφού τα παγωμένα μόρια εξατμίζονται και σχηματίζουν τη φαντασμαγορική ουρά μου. Αυτό συμβαίνει με κάθε κομήτη που η τροχιά του διασχίζει το εσώτερο ηλιακό σύστημα. Ο κομήτης του Halley, για παράδειγμα, υπολογίζεται ότι κατά την τελευταία του εμφάνιση στον γήινο ουρανό έχασε 300 εκατομμύρια τόνους από τη μάζα του. Με τα χρόνια δηλαδή –ποια χρόνια; τις χιλιετίες– ένας κομήτης μειώνει τη δραστηριότητά του, εκτοξεύει λιγότερους πίδακες αερίων, με δυο λόγια γερνά και καταλαγιάζει. Στο τέλος θα καταλήξει ένας απλός αστεροειδής ή πιθανόν και να εξαφανισθεί ολοκληρωτικά.

Σε μένα φαίνεται πολύ μακρινή αυτή η στιγμή, και για την ώρα χαιρόμαι το θέαμα του νυχτερινού ουρανού, έτσι καθώς περιπλανιέμαι ανάμεσα στους αστερισμούς και ακούω τους μύθους που αφηγούνται. Όταν στις αρχές Απριλίου πάρω τον δρόμο της επιστροφής, με τον ηλιακό άνεμο πλησίστιο, θα διαβώ τον Περσέα και θα κατευθυνθώ προς τον σπουδαίο αστερισμό του Ταύρου. Εκεί λάμπει

ο Αλντεμπαράν, ένας μεγάλος ερυθρός γίγαντας, ενώ στα άκρα του αστερισμού διακρίνονται ήδη οι Πλειάδες, που είναι σμήνος άστρων μικρής σχετικά ηλικίας. Οι λαοί της Γης έχουν πλάσει πολλά τραγούδια και θρύλους για τις Πλειάδες, και συνδέουν μάλιστα τα φωτεινότερα από τα άστρα τους με θαλασσινά ταξίδια και θεές. Είθε παρόμοιες ευγενικές εικόνες να συνοδεύουν πάντα τις περιπλανήσεις μου, καθώς οι αιώνες θα περνούν και θα περνούν, και εγώ θα ζω μέσα στα σκοτάδια και τη μοναξιά.

Τον καιρό των πτώσεων

Ένας-ένας πέφτει. Πέφτουν: ο ένας μετά τον άλλο. Οι άλλοι, εμείς οι υπόλοιποι, παρακολουθούμε εκείνον που πέφτει, κι ευχόμαστε να μην φτάσει το φαινόμενο σε μας.

Στην αρχή τα περιστατικά ήταν μεμονωμένα. Όταν έπεφτε κάποιος, το γεγονός έμοιαζε να συμβαίνει αλλού, κάπου μακριά. Δεν μας αφορούσε. Με τον καιρό ωστόσο τα περιστατικά πλήθαιναν και επίσης πλησίαζαν. Η ανησυχία μεγάλωνε.

Είναι αλήθεια ότι προσπαθήσαμε να καταλάβουμε τις αιτίες των πτώσεων, να κατατάξουμε όσους πέφτουν σε κατηγορίες. Μια κατηγορία ονομάστηκαν συμβασιούχοι, μια άλλη ιδιωτικοί υπάλληλοι, μια τρίτη απόμαχοι της ζωής. Ενώ όμως οι κατηγορίες διαρκώς πλήθαιναν, είχαμε ακόμα την ελπίδα ότι η επιδημία ήταν προσωρινή. Δεν άργησε βέβαια η πρωτόγνωρη αυτή επιδημία να αποκτήσει ένα όνομα: *Κρίση*. Σύντομα μάλιστα την απλή αυτή λέξη συνόδευαν άλλες, όλο και πιο δυσνόητες. *Μνημόνιο και ελλείμματα, μεσοπρόθεσμο και ύφεση, επιλεκτική χρεωκοπία*.

Όσοι ωστόσο ονομάτιζαν την επιδημία ή επέμεναν να την ονοματίζουν δεν καταλάβαιναν ότι δεν είχε πια καμιά σημασία. Το κακό υπερέβαινε τις περιγραφές του. Δεν αφορούσε αριθμούς, αλλά κάτι βαθύτερο και άγνωστο, όπως η σκοτεινή ύλη που λένε ότι κυριαρχεί στο Σύμπαν. Οι συγκεντρώσεις και οι καταγγελίες, οι διαδηλώσεις και τα συνθήματα, φαινόταν ανίσχυρες. Συχνά μάλιστα επιτάχου-

ναν τις πτώσεις. Μπορεί βέβαια οι πτώσεις να ήταν πια ομαδικές, η κάθε μία όμως έκρυβε τη δική της απόγνωση, το δικό της ξεχωριστό δράμα. Ο καθένας έπεφτε μόνος του.

Έτσι ζούσαμε: με την ελπίδα διαρκώς να λιγοστεύει, με τις πτώσεις να πολλαπλασιάζονται. Καλλιτέχνες και δημοσιογράφοι, επιχειρηματίες και νέοι, πολλοί νέοι άνθρωποι – έπεφταν. Έπεφταν ακόμη θεσμοί και αξιοπρέπεια, η ισχύς των νόμων και το αίσθημα της αλληλεγγύης. Μόνον κάποιοι άνθρωποι που λέγεται ότι κατοικούσαν σε μια παράλληλη Ελλάδα παρέμεναν όρθιοι στα εφιαλτικά αυτά χρόνια των πτώσεων. Εξακολουθούσαν μάλιστα να δίδουν ένα παράδειγμα ήθους και έγνοιας για το κοινό καλό.

Εμείς, οι άλλοι, ατενίζαμε πια παθητικά τον ορίζοντα. Οι σχοινοτενείς αναλύσεις μας προκαλούσαν αποστροφή, τα επαναστατικά λόγια απώθηση, τις συνεχείς εξαγγελίες ότι η επιδημία θα ανασχεθεί δεν τις πιστεύαμε. Αποκαλύφθηκε μάλιστα ότι οι κύριοι με τις γραβάτες και τα μανικετόκουμπα, ενώ μας βεβαίωναν για τις καλές τους προθέσεις, απαιτούσαν με εκδικητικότητα ολοένα και περισσότερες πτώσεις.

Μας έμενε λοιπόν μόνον ο φόβος, που έφτανε συχνά στα όρια του πανικού: ότι και εμείς, που είμαστε ήδη ασταθείς, θα πέσομε κάποια στιγμή, δεν θα υπάρχομε για πολύ όρθιοι. Τον πανικό αυτό μεγάλωναν οι τηλεοπτικές οθόνες που υπήρχαν στα σπίτια, τα καταστήματα και τα σαλόνια των πλοίων. Εκεί, διάφοροι προφήτευαν στα μικρόφωνα με αυταρέσκεια και κραυγές, ενώ είχες την αίσθηση ότι χαιρόνταν για το πλήθος ή το αναπότρεπτο των πτώσεων.

Παρέμενε ωστόσο ένα φαινόμενο παράδοξο και ανεξήγητο. Μέσα σε αυτό το τοπίο το ζοφερό, των διαρκών πτώσεων, ένας αλλόκοτος θίασος κυκλοφορούσε αμέριμος. Στο έργο που έπαιζε – κανείς δεν ήξερε αν ήταν κωμωδία ή τραγωδία – αναγνωρίζαμε αποσπάσματα από άλλα έργα, του παρελθόντος. Τότε όμως οι ηθοποιοί τύχαιναν κάποιας υπολήψεως. Δεν ήταν μάλιστα σπάνιες οι φορές που οι θεατές –εμείς όλοι, δηλαδή– χειροκροτούσαμε αυτήν ή την άλλη τους επιτυχία.

Τώρα όμως πια οι παραστάσεις ήταν κακές, τα σκηηνικά φθαρμένα από τον χρόνο, το έργο παρωχημένο. Οι αποδοκιμασίες πληθύναν, μέχρι που έγιναν μια βουή οργισμένη. Ο κόσμος –εμείς όλοι– ζητούσε να φύγει αυτός ο θίασος από τη σκηνή, ή τουλάχιστον να συνεννοηθούν μεταξύ τους. Εκείνοι ωστόσο –ο θίασος– δεν έμοιαζε να νοιάζεται. Ο κάθε ηθοποιός συνέχιζε την απαγγελία του, σαν ένα κασετόφωνο που είχε ξεχαστεί σε λειτουργία. Ο ηθοποιός μάλιστα που, ατενίζοντας το κενό, έπαιζε τον δεύτερο ρόλο εποφθαλμιούσε εκείνον του πρωταγωνιστή, και διαρκώς κολάκευε το κοινό.

Ώσπου οι ψίθυροι επιβεβαιώθηκαν: ότι τον θίασο αποτελούσε ένα ιδιαίτερο είδος ανθρώπων που είχαν το όνομα «πολιτικοί». Όπως έλεγαν μάλιστα οι φήμες, ενδιαφέρονταν μόνον για τα εισιτήρια που έκοβε το έργο. Το σπουδαίο ήταν ότι στο βάθος αυτού του θεάτρου σκιών, εμείς ζούσαμε πάντοτε με τον φόβο των πτώσεων, τον διαρκή και ανελέητο.

Έτσι ζούσαμε τότε: με τον φόβο των πτώσεων. Όταν όλα αυτά πέρασαν, είμαστε βέβαιοι ότι είχαμε ζήσει μια παράκρουση, μια ομαδική παραφροσύνη.

Το πώς βέβαια πέρασαν όλα είναι μια άλλη και απίστευτη ιστορία. Όπως από τη ρωγμή ενός έρημου τόπου ξεπηδούν φυτά και τα πρώτα λουλούδια. Έπρεπε πάντως να φύγει εκείνος ο θίασος, που μόνον την οργή προκαλούσε, και να σχηματισθεί ένας άλλος, από τις καλύτερες δυνάμεις που διαθέτε η Τέχνη του θεάτρου και της ζωής. Έπρεπε επίσης να αγαπήσουμε λίγο περισσότερο τον τόπο μας, που είχαμε μάθει να τον πληγώνουμε ασυλλόγιστα· και να αισθανθούμε ευγνωμοσύνη για τον ήλιο και την ομορφιά που μας πρόσφερε.

Το πιο δύσκολο όμως ήταν να ακούσομε κάποιους σοφούς, που χρόνια τώρα επέμεναν να λένε αλήθειες: ότι η πραγματική Παιδεία είναι ένα ύψιστο και δύσκολο αγαθό, και δεν έχει να κάνει με «καταλήψεις»: ότι σε μια δημοκρατική πολιτεία οι νόμοι, ακόμα και όταν είναι άδικοι, πρέπει να γίνονται σεβαστοί· ότι όσα εκείνοι –οι σοφοί– ονόμαζαν αξίες, είναι απαραίτητες στην πορεία μιας χώρας, και έπρεπε να ανακαλυφθούν από την αρχή. Ευτυχώς,

όλο αυτόν τον καιρό των διαρκών πτώσεων, δεν είχαμε παύσει – ούτε άλλωστε μπορούσε να μας εμποδίσει κανείς– να ονειρευόμαστε. Τα όνειρα όμως, λένε πάλι οι σοφοί, κρύβουν συχνά και τις προσδοκίες μας.